

Ayet Kavramının Semantik Tahlili

MAHMUT SÖNMEZ^a

Öz: Kur'an-ı Kerim, insana Rabbini tanıtan, yaratılış gayesini öğreten, ona dünyevi ve uhrevi saadetine vesile olacak yolları talim eden Yüce Allah'ın tüm insanlığa gönderdiği son ilahi mesajdır. Arapça olarak indirilmiş bu ilahi mesaj, okunmak, anlaşılacak ve hayata tatbik edilmek üzere gönderilmiştir. Şüphesiz bu ilahi vahyi anlamak ve yaşamak sadece Arapların değil, Arap olmayanların da en temel görevidir. Dolayısıyla günümüzde Kur'an-ı Kerim terminolojisinin doğru anlaşılması için dilde meydana gelen anlam hareketlerini ortaya koymak ve Kur'an'ın kavramlarını, semantik bir metotla incelemek Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu amaçla biz de bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'de ki "ayet" kavramını semantik yöntemle ele alarak bu kavramın etimolojik yapısını inceledik. Bu kelimenin sözlükte, "açık alamet, nişan ve emare" anlamlarına geldiğini; Kur'an'ın bu kavrama, "delil, bürhan, mu'cize ve ibret" gibi anlamlar kazandırdığını ve yine "vahyi, necm, sultan, beyinât ve besâir" gibi kelimelerin de Kur'an'da âyet manasını ifade etmek için kullanıldıklarını tesbit ettik.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, ayet, delil, mucize, semantik analiz.

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
mahmutsonmez25@hotmail.com

Semantic Analysis of the Concept Verses

MAHMUT SÖNMEZ

Abstract: Quran, introducing people to the Lord, teach the purpose of creation, it will be the occasion to practice worldly and otherworldly bliss ways that Almighty God is the last divine message sent to all mankind. reduced this divine message in Arabic, to read, to understand, and was sent away to be applied to life. Surely I understand this divine revelation and experience of not only Arab, non-Arab is the most basic tasks. Thus, today the terminology of the Holy Kor'an in a language in order to understand the correct meaning to reveal the movement occurred and the Koran concepts, examine the semantic method will help to understand the Quran correctly. To this end we work in this Holy Kor'an in the "verse" with semantic concepts by addressing the way we examine the structure of the etymology of this concept. This word in the dictionary, "clear signs of engagement and circumstantial evidence" that came to the meaning, the Quran this concept, "evidence, Burhan, miracles and signs such as" meanings save it and still "revelation, necmi, sultan, beyinât and Bashar" We discovered that they used such words to express the meaning of the verses in the Quran.

Keywords: State Quran, verse, evidence, miracle, semantic analysis.

1. Ayet Teriminin Lügat Anlamları

Kur'an'da değişik şekillerde üçyüz seksen iki yerde geçen ayet kelimesinin¹ lügat anlamına bakıldığında pek çok manaya geldiği görülür. Bu anlamlardan birincisi, "açık alâmet ve nişane"² dir ki, bu kelime Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetinde bu anlamda kullanılmıştır: "Peygamberleri onlara, 'Onun hükümdarlığının alâmeti آية ملكة tabutun size gelmesidir' dedi. Onun içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sükûnet, meleklerin taşıdığı, Musa ve Harun ailelerinin bıraktıklarından bir miktar bakiyye vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için onlarda muhakkak bir ayet (alâmet) vardır dedi"³.

"O, (Zekeriya): Rabbim, (çocuğumun olacağına dair) bana bir işaret ver." dedi. Allah; senin işaretin, sapasağlam olduğun halde, üç gece (ve gündüz) insanlarla konuşamamandır" buyurdu."⁴

Ayetin diğer anlamı da, bir şey den alınacak "ders ve ibret"tir ki,⁵ Kur'an'da, إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ pasajıyla biten pek çok ayette bu anlamda kullanılmıştır:

"Musa ve beraberinde bulunanların hepsini kurtardık. Sonra ötekilerini suda boğduk. Şüphesiz bunda bir ayet (ibret) vardır."⁶ İşte hak-

¹ Muhammed Fuâd Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Müfres li- Elfâz'il-Kur'ân'il-Kerim*, III. bsk. Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1992, s.132

² Bkz. İsmâil b.Hammâd el-Cevherî, *es-Sıhab Tacu'l-Lugâti ve Sıbâbü'l-Ârabiyye*, thk. Ahmed Abdül-Gafûr Attar Darü'l-Kütübü'l-Arab, Mısır, 1377, VI, 2275-2276; Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut, 1968, XIV, 62; Muhammed b. Yakup, el-Firûzâbâdi, *el-Kamusu'l-Mubît*, nşr. Mustafa Babi'l-Halebi ve evlatları, Mısır, ts, IV, 353; Muhibüddin Ebu'l-Feyz, es-Seyyid Muhammed Murtaza, *ez-Zebidî, Tâcu'l-Arûs Min Cevabiri'l-Kamus*, Dâru Sadır, Beyrut, 1966. X, 27; Muhammed A'la b. Ali, et- Tahânevî, *Keşşâfu İstılâhâtü'l-Fünûn*, Mektebetü'l-Hiyam, Tahran, 1947, I, 105; Râgıb el-İsfahanî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Kahire Edebiyat Fakültesi, Mısır, ts, s.28; Mukatil b.Süleyman, *el-Vücûb ve'n- Nezâir*, hzr. Ali Özek, İmi Neşriyat İç ve Dış Ticaret Anonim Şirketi, İstanbul, 993, s.160; Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-Basit fi tercemeti'l-Kamusu'l-Mubît*, Takvimhane-i Amire, İstanbul, 1272, III, 764; Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman, İbn el-Cevzî, *Nüzbetu'l- A'yânün Nevâzir fi ilmi'l-Vucûbi ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdulkerim, Kâzım er- Râzî, II. bsk, Beyrut, 1985, s. 154-55.

³ Bakara, 2 /248

⁴ Meryem, 19/10

⁵ İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*, XIV, 62; Mukatil, *el-Vücûb ve'n-Nezâir*, s.160; ez-Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, X, 27; Asım Efendi, *el-Okyanus*, IV, 868.

⁶ Şuara, 26/65, 66, 67.

sızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Elbette bunda bilen bir kavim için bir ayet (ibret) vardır."⁷

Bir şeyin tanınmasına vesile olan “emare” de ayet anlamına gelen kelimelerdendir. Ayrıca bu kelime (ayet) bir kişinin şahsı ve kalbi için de kullanılır.⁸ Nitekim "آية الرجل" denildiğinde o kimsenin şahsı veya kalbi anlaşılır.⁹ Yine bu kelime grup, topluluk ve cemaat anlamlarına da gelmektedir. Mesela; "خرج القوم بأيّتهم" denildiğinde "kavim topluca çıktı" manası anlaşılır.¹⁰

“Delil, ibret, emare, gösterge” anlamına alındığında ayet, mutlak manada iki kısma ayrılır. Birincisi, "fiilî veya tekvini ayet” dir ki, Allah'ın kainatta yarattığı her şey bu gruba girer. Bu ayetlerin her biri, çeşitli yönlerden O'nun varlığını ve birliğini bildirir ve tanıtır. Bunlar da kendi aralarında üç kısma ayrılır: 1) Adetullah diye tabir edilen, Cenâb-ı Hakk'ın kâinatın idaresinde koymuş olduğu kanunlarda mevcut olan ayetlerdir ki,¹¹ bunları sadece âlimler bilirler. 2) Güneş ve Ay tutulması, gök güreleme gibi herkesin müşahade ettiği ayetler. 3) Mucizeler gibi harikulade ayetler.¹²

İkincisi, “ kavli veya tenzili ayet” dir ki, peygamberlere indirilen İlahî mesajların tamamı bu tür ayete dahildir. Kavli veya tenzili ayetler, tekvini ayetlere işaret ederek, onların insanlar tarafından kolaylıkla anlaşılmasını sağlayan gerekli açıklamaları ihtiva derler.

Ayetin aslı أُوَيَّةُ “eveyetün” dür. Suyuti, ayetin aslının أُوَيُّ “eveyiyun”, Ferra ise, fâiletün vezninde آيَّةُ “âyiyetün” olduğunu söyler.¹³

Ayet kelimesinin çoğulu آيَاتٍ âyât, آيٍ âyî veya آيٍ âyî'dir.¹⁴ İlk dönem Arap Şairleri de bu kelimeyi şiirlerinde kullanmış ve çeşitli manalara hamletmişlerdir.

⁷ Neml, 27/ 52; bkz. Nahl, 16/ 79; Mü'minun, 23/ 50; Furkan, 25/37; Ankebut, 29/15; Kamer, 54/15.

⁸ Asım Efendi, *el-Okyanus*, IV, 869, Ahmet Ateş, İA. "Âyet" md. MEBasimevi, İstanbul, 1963, II, 63; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, V. bsk, Ankara, 1985, s.55

⁹ el-Cevherî, *es-Sıhâb*, VI, 2275, ez Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, X, 28

¹⁰ el-Cevherî, *es-Sıhâb*, VI, 2276

¹¹ Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Fecr Yayınları, Ankara, 1994, s. 70

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, V, 3184; Yusuf Şevki Yavuz, DİA, "Âyet" md. İstanbul, 1991, IV, 243.

¹³ el-Cevherî, *es-Sıhâb*, VI, 2276

¹⁴ el-Cevherî, *es-Sıhâb*, VI, 2276

Meselâ Ebu Zeyd bir şiirinde;¹⁵

لم يبق هذا من آياته غير أثنائه وأرمادانه

“Bu zaman, sıkıntı ve faydasız şeylerinden başka bir eser bırakmadı”¹⁶ demektedir.

el-Kümeýt¹⁷ ise, aynı kelimenin تَأَيَّ تَعْيَّ kalıbını kullanarak, "kalmak ve durmak" manasına geldiğini göstermiştir:

قف بالديار وقوف زائر تَائٍ تَائٍ غير صاعر

“Dünyada ziyaretçinin durduğu gibi dur. Acele etme, çünkü sen hor, hakir biri değilsin.”¹⁸

Lebid'in bir şiirinde ise ¹⁹, bu kelime özel mana hatta dini bir muhteva bile kazanmıştır:

الماء والتيران من آياته فيهنّ موعظة لمن لم يجهل

“Su ve ateş (yani yağmur, güneş ve yıldızların ışığı) O'nun (Allah'ın) ayetindedir. Bunlarda cahil olmayanlar için bir öğüt vardır.”²⁰

Yukarıdaki şiirlerden anlaşıldığı gibi; ayet sözcüğü, İslâm öncesi dönemlerde de kullanılan, Arapça kökenli bir kelimedir. Binâenaleyh, bu kelimenin Arapça'ya başka dillerden aktarıldığını iddia eden görüş-

¹⁵ Ebu Zeyd, Saad b. Avs b. Sabit el-Ensari. Medine'nin Hazrec kabilesinden bir Arap nahivcisidir. el-Mufaddal'dan öğrendiği nadir şiirler ile bizzat bedevilerden dinlediği olduğu bazı nadir racâz ve garip tabirlerden müteşekkik, *Kitâb el-Navâdir fîl-Luğa* isimli eseri günümüze kadar gelmiştir. Doğum tarihi kesin, olarak bilinmeyen Zeyd, 830 da vefat etmiştir. (Sezgin, Fuat, *Taribu't-Turâsî'l-Ârabî*, Câmiâtu Muhammed İbn Suud İslâmî, Riyad, 1403/ 1983, VIII-ı 128 vd; el-Kıfîdî, Cemaluddin Ebu'l-Hasan Ali b Yusuf, *İnbâhu'r-Ruvât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Fikr el-Arabiyye, II, 30 vd.)

¹⁶ el-Cevherî, *es-Sıhâh*, VI, 2275

¹⁷ el-Kümeýt, Asad kabilesine mensup bir Arap şairi olup H.680 yılında Küfe'de doğmuş, 744 yılında ölmüştür. Şiirleri arasında en meşhurları Muzahhaba'nın yanında peygamber soyu Beni Haşimi öven ve bu sebepten de Haşimiyât diye anılan şiirlerdir. Kasidelerinde daha ziyade eski şairleri örnek almıştır. (İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *es-Şîr ve's-Şu'âra*, Dâ'ru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, ts, s.385).

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 63

¹⁹ Lebid b. Rabia, Ebu Akl. İslâmın ilk devirlerini de idrak etmiş cahiiyye devri Arap şairlerindedir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Arapların en meşhur şairlerinden üçüncüsü olan Lebid, İslâmla müşerref olmuş ve H.161 yılında Küfe'de vefat etmiştir. C. Brockelmann, İ.A. *“Lebid”* md. MEBasımevi, İstanbul, 1963, VII, 28.

²⁰ İbn Rebiati'l-Amiri, *Şerhu Divan-i Lebid*, thk. İhsan Abbas, Kuveyt, 1962, s.272.

ler,²¹ ilmî hiç bir değeri haiz değildir. Çünkü ayet, köken itibariyle Arapça bir kelimedir.

2. Ayetin İstilahî Manası

Sözlük anlamı, "açık alâmet, nişan, delil, bürhan ve ibret" olan ayet kelimesinin istilâhî manası ise; "Kur'ân'da ister hakikî, ister takdiri olsun, bir başlangıç ve maktâ olan ve sûre içinde bulunan bir cümle,²² ya da, sûrelerin içinde, başlangıç ve sonu bulunan bir veya bir kaç cümleden meydana gelen kelimeler²³ diye de tarif edilmiştir. Başka bir anlayışa göre Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin belli bölümlerinden her birine de ayet denilmiştir.²⁴

Kur'ân'ın ayete bölünmesi, kesin bir kaideye tabi değildir. Ayetin tayini tevkifidir. (İlahî) Yani, surelerin ayetleri, Kur'ân'da harfiyen Cebrail'in (a.s.), Hz. Peygamber (a.s.v.) bildirdiği tarzda yer almış olup değiştirilemezler. Çünkü inen her ayetin hangi surenin hangi kısmına konulacağını, bizzat Allah bildirmiştir. Bundan dolayı (الم), (المص) birer ayet oldukları halde, الر tam bir ayet olmayıp ayetten bir cüz sayılmıştır.²⁵ Birçok hüküm ve cümleler ihtiva eden uzun ayetler olduğu gibi, kendi başlarına bir hüküm ifade etmeyenler de yine bir ayet kabul edilmiştir. Mesela; الرحمن²⁶, مدهامتان²⁷ gibi ayet kendi başlarına bir hüküm ifade etmeseler dahi yine birer ayet sayılmışlardır.²⁸

Ayetin son kelimesine, iki ayeti birbirinden ayırdığı için fasıla²⁹, bu fasıla kelimesinin son harfine de "harfü'l fasıla" denir. Fasilanın

²¹ Jeffrey, Arthur, "âyetin" Arapça'da hiçbir köke sahip olmadığını, bu kelimenin aslının Süryanice'den veya Aramice'den alınma bir kelime olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Jeffrey, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Gaekwad's Oriental Series. Cairo, 1937

²² Yavuz, DİA, "Âyet" md. İstanbul, 1991, IV, 243.

²³ ez-Zerkânî, M. Abdülazîm, *Menâbilü'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Mısır, I, 332; Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, s.55

²⁴ Ahmet Ateş, İ.A. "Âyet" md. IV, 242

²⁵ Suyûtî, Celalettin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1967, I, 188; ez-Zerkânî, *Menâhil*, I, 336.

²⁶ Rahman, 55/1

²⁷ Rahman, 55/ 64

²⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, I, 189, ez-Zerkânî, *Menâbil*, I, 332. Elmalılı, *Mukaddime*, 23, Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, s, 55

²⁹ Fasıla ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Eroğlu, *Kur'ân-ı Kerimde Fasıla*, EAÜİFD, 1991, sy.19, s.251-258; Ayrıca bkz. Hasnâvi, Muhammed, *el-Fâsilâtu fi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-İslami, III. bsk. Beyrut, 1986.

çoğulu da fevâsıldır. Kur'an sûrelerinde belirli sayıda fasılalar bulunur. Meselâ; Yasin sûresinin fasıla harfleri "nun ile mim"den ibarettir.³⁰ Bazı âlimlerin Kur'ân da ayet sonu olarak kabul ettiği yerleri, diğerlerinin kabul etmemesi, sûre başlarında bulunan besmelelerle hece harflerinden her birinin müstâkil ayet kabul edilip edilmemesi gibi sebeplerden dolayı, ayet sayısında farklı rakamlar ortaya çıkmıştır. Kur'ân ayetinin tamamının 6200 küsur olduğunda ittifak hasıl olmuşsa da, kıraât ekolleri arasında küsur da ihtilaf vardır.³¹

3. Ayet Lafzının Kur'ân'da Kullanılışları

Kur'ân'da ayet lafzı, müfret, tesniye, cem olmak üzere üç şekilde kullanılmıştır.³²

3.1. Tekil Olarak

Kur'ân-ı Kerim'de seksen altı yerde müfret olarak kullanılan ayet kelimesi luğavi anlamına bağlı olarak "delil, işaret, alamet, mucize ve ibret gibi" anlamlarda kullanılmıştır:

"Semud'a da kardeşleri Salih'i gönderdik: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. İşte o da size bir ayet (mucize) olarak (gönderilmiş) Allah'ın şu devesidir..."³³

"Nuh kavmi de peygamberleri yalancılıkla itham ettiklerinde onları, suda boğduk ve kendilerini insanlar için bir ayet (ibret) içildik. Biz zalimlere can yakıcı bir azap hazırlanmışızdır."³⁴

"Ölü toprak onlar için bir ayettir. (Allah'ın varlığına bir delildir) Çünkü biz onu yağmurla dirilttik de ondan pek çok ürünler çıkardık, işte onlar bunlardan yerler. Onlar için bir ayet de (delil) gecedir..."³⁵

Yukarıda mealleri verilen ayet-i kerimelerde de görüldüğü gibi “

³⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, III, 290. Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1989, s.41.

³¹ Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimleri*, s, 43; Yavuz, DİA, "Âyet" md. İstanbul, 1991, IV, 243.

³² Abdalbaki, *el Mu'cemül-Müfres*, s.132-138.

³³ A'raf, 7/ 73.

³⁴ Furkan, 25/ 37.

³⁵ Yasin, 36/ 33, 37.

ayet" lafzı, müfret olarak kullanıldığında, onunla kendisine işaret ve delalet edilen şeyin sayı bakımından da tek olduğu vurgulanmıştır.³⁶

3.2. Tesniye Olarak

Ayet ifadesi Kur'ân-ı Kerim'de sadece bir yerde tesniye (ikili) kalıbı ile kullanılmıştır:

"Biz gece ve gündüzü iki ayet (ayeteyni) yaptık. Gecenin ayetini sildik, gündüzün ayetini aydınlatıcı yaptık ki, hem Rabbinizden bir lütuf arayasınız ve hem de yılların sayısını ve hesabını bilesiniz..."³⁷

Gece ve gündüz, durumlarının değişmesi; bazen gecenin, bazen gündüzün uzaması, bir birlerine zıt ve ters olmalarına rağmen insanların istifade etmelerine uygun bir şekilde yaratılmış olmaları gibi değişik yönlerden Allah'ın varlık ve birliğini gösterdikleri için birer ayet olarak ifade edilmişlerdir.³⁸

3.3. Çoğul Olarak

Kur'ân'da "alâmet, işaret, mu'cize ve ibret" anlamlarına gelen ayet lafzı çoğu kez müfret kalıbyla kullanılırken,³⁹ sûre içinde "Kur'ân'ın bir parçası" anlamına geldiğinde ise, bu kelime (ayet), daha ziyade çoğul şekliyle "el-âyât" şekli ile kullanılmış ve bu kalıp iki yüz doksan altı ayette bu tarzda ifade edilmiştir.

Ayet lafzı, çoğul olarak kullanıldığında, bununla, delâlet ve işaret edilen şeylerin adet bakımından çokluğu ifade edilmekte⁴⁰ ve çok kez bu ayetlerin, nusarrifu'l-âyât,⁴¹ fassalna'l-âyât,⁴² beyyenne'l-âyât⁴³

³⁶ el-Behiy Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur'âni Kavramlar*, trc. Ali Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1995, s.61

³⁷ İsrâ,17/12.

³⁸ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Tâberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l- Kur'ân*, Mustafa el-Babi'l-Halebi ve evlatları, Mısır 1954, XVIII, 155; Fahrüddin er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Trc: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci. Sadık Kılıç, C.Sadık Doğru, Akçağ Basım Yayın, Ankara, 1988, XVII, 121; Ebû Hayyan, el-Endülüsî, *el-Babru'l-Muhîb*, Nasru'l-Hadis Matbaası, Riyâd, ts, VI, 465; el-Alusî, es-Seyyid Mahmud, *Ru-hu'l-Meâni fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesâni*, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut, ts, XVIII, 192

³⁹ Âyet müfret olarak Kur'an âyetleri anlamında Bakara, 106 ve Nahl, 101'de geçmektedir.

⁴⁰ el-Behiy, *İnanç ve Amelde Kur'âni Kavramlar*, s.60.

⁴¹ En'âm, 6/ 46, 65,105; A'raf, 7/ 57.

⁴² En'âm, 6/ 55, 97, 98, 126; A'raf, 7/ 32,174;Tevbe, 9/ 11; Yunus, 10/5, 24; Rum, 30/28, Ra'd, 13/ 2.

yübeyyinü'llahu lekumu'l-âyât⁴⁴ şeklinde ayetin genişçe açıklanıp anlatıldığı vurgulanmaktadır: "O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Şüphesiz biz akleden bir toplum için "ayeti (işaret ve delilleri) genişçe açıkladık"⁴⁵

Kur'ân'da, arz ve semada (yer ve gökte) Allah'ın varlık ve birliğine delâlet eden ve her biri emsalsiz birer mu'cize olan olaylar, bir birinden ayrı olarak; araları açılmak suretiyle anlatıldığında "fassalna" ifadesi kullanılmıştır.⁴⁶ Bu şekilde her biri bağımsız olarak yaratıcının varlığını gösteren bu deliller, anlayan kimseler için sarih ve açık bir şekilde ifade edilmiş olmaktadır.

"Elif, Lam, Mim, Bunlar iyi davranan kimseler için rahmet ve yol gösterici olan hikmetli kitabın ayetleridir"⁴⁷

"Bilin ki Allah, ölümünden sonra yeryüzünü diriltmektedir. Düşünesiniz diye gerçekten size ayetleri açıkladık."⁴⁸

Kur'ân-ı Kerim'de bazı hüküm ve muamelelere dair açıklamalardan sonra, çoğu kez "yübeyyinnallahu lekümü'l-âyât" kalıbı kullanılmış, bu ifade ile belirtilen hükümlerin, sarahat ve açıklığı vurgulanmak istenmiştir. Bunun yanında bu ifade varlık âlemiyle ilgili (kevnî) ayet için de kullanılarak zikredilen delillerin son derece bedihi olarak anlatıldığı vurgulanmak istenmiştir. Ayet kelimesi, Kur'ân ayetine nisbet edildiğinde genellikle bu ayetin "netlûhâ" veya "tütlâ" şeklinde okunduğu ifade edilmektedir.⁴⁹ Yine bu ayetin çoğu yerde "ayâtün beyyinâtün" şeklinde "apaçık ayet"⁵⁰ oldukları vurgulanmaktadır. "Ayâtün beyyinâtün" ifadesi, Kur'ân ayeti dışında sadece üç yerde işaretler anlamında kullanılmış olup,⁵¹ tabiat için ise hiç kullanılmamıştır.⁵²

⁴³ Bakara, 2/ 118; Ali İmran, 3 / 118, Hadid, 17.

⁴⁴ Bakara, 3/ 187, 219, 221,242, 266; Âli İmrân, 3 / 103; Mâide, 5/ 83; Nur, 24/18, 58, 59, 61.

⁴⁵ En'âm, 6/ 97.

⁴⁶ er-Râzi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, X, 98

⁴⁷ Lokman, 31/1, 2; bkz. Ahzab, 33/ 33-34; Meryem, 19/ 58-59; Hac, 22/16; Nur, 24/ 1; Neml, 27/ 1-2; Kasas, 28/ 86-88, Ankebut, 29/ 47-49.

⁴⁸ Hadid, 57/ 17.

⁴⁹ Âli İmrân, 3/101; Enfal, 8/ 31; Yunus, 10/15; Casiye, 45/ 7; Kalem, 68/15, Mutaffifin, 83/13.

⁵⁰ Sebe, 34/43; Casiye, 45/25; Ahkaf, 46/ 7; Hac, 22/ 72; Meryem, 19/ 72,73; Yunus, 10/15.

⁵¹ Bakara, 2/211; İsrâ, 17/ 101; Ankebut, 29/35.

⁵² Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, trc. Alparslan Açıkgeç, Ankara Okulu Yayınla-

Ayet'in anlamında "açık olmak" manası olduğu halde bu açıklığın derecelerine göre ayet, yukarıda da belirtildiği gibi "ayâtün beyyinâtün" şeklinde nitelendirilmiştir. Kur'ân ayetinin bu şekilde nitelendirilmesinin iki yönü vardır: Birincisi; ayet ve delalet ettiği mananın, güneş gibi "apaçık ve parlak" olmasıdır. Mu'cizelere "âyât" veya "beyyinât" denilmesi de bu manadan dolayıdır. İkincisi; apaçık olmakla beraber, delâletini yalnız akıl ile değil, dil ile de ifade etmesi sebebiyledir ki, bu her mu'cize de bulunmaz. Peygamberlerin kendileri apaçık birer ayet (alamet) oldukları gibi, Kur'ân da apaçık bir ayettir.⁵³

4. Ayet Lafzının Hadislerde Kullanılışı

Ayet terimi, Kur'ân-ı Kerim'de olduğu gibi hadislerde de "alâmet, mucize ve işaret" anlamında kullanılmıştır:

سأل المشركون ان يريهم النبي آية فأراهم انشقاق القمر Müşrikler Peygamberimizden bir mucize göstermesini istediler. O'da ayın parçalanması mucizesini gösterdi.⁵⁴

... آية المنافق ثلاث اذا حدث كذب... Münafığın alameti üçtür: Söz söylerken yalan söyler. Va'd ettiği vakit sözünde durmaz. Kendisine bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder.⁵⁵

ان الشمس والقمر آيتان من آيات الله لا ينكسفان لموت احد Güneş ve ay Allah'ın ayetinden iki ayettir ki, onlar hiç kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar.⁵⁶

Bütün bu açıklamalar özetlenecek olursa ayet, Kur'an ve hadislerde birçok anlamda kullanılmakta olan merkezî bir kelimedir. Kullanılan bu anlamların her biri, bir diğerini gerektirmektedir. Buna göre Allah'ın varlığını ve birliğini bildirmek için bütün kâinat bir ayet

ri, Ankara, 1996, s.135.

⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 24.

⁵⁴ el-Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *es-Sâhibu'l-Bubârî*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1992, V, 186.

⁵⁵ el-Buhari, *Kitabu'l-İman*, I, 14; Müslim b. Haccac el-Kuşerî, *Sâhibu'l-Müslim*, İhyau't-Turasi'l-Arap, Beyrut, ts. *Kitabu'l-İman*, I, 78, et-Tirmizî, Ebu İsa M. b. İsa b. Sevre, *es-Sünenü't-Tirmizî*, thk. İbrahim Utve, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Mısır, ts, *Kitabu'l-İman*, V, 19; en-Nesâi Ebu Abdurrahman, Ahmed, *Sünenü'n-Nesâi*, şrh. Cemaluddin Suyutî, Mektebetü'l-Mısriyye, Kahire, ts, *Kitabu'l-İman*, VIII, 116.

⁵⁶ el-Buhari, *Kitabu'l-Küsüf*, II, 24; Müslim, II, 618-6212; en-Nesâi, III, 130-133; Ebû Davud, *es-Sicistâni, Sünen-ü Ebi Davud*, nşr: Mustafa Babi'l-Halebi ve Evlatları, Mısır, 1952, I, 268-269.

olduğu gibi, peygamberlerin hak olduğunu bildiren mucizeler de birer ayet olmaktadır. Yine bunlar düşünenler için ibret ve hidayet delili sayılmaktadır. Yani Kur'an ayeti hem mu'cize, hem Hz. Peygamberin nübüvvetine delil, hem de düşünenler için gerçeğe götüren ibret ve işaretlerdir.⁵⁷ Ayet lafzı, yerine göre bu anlamlardan her biri için kullanılmıştır.

5. Ayetin Kur'an'da Kazandığı Anlamlar

Kur'an, ayetin ihtiva ettiği sözlük anlamlarının yanında ona bir takım yeni ve orijinal manalar da yüklemiştir. Bu anlamlar, lügat sınırları içinde kalmak şartıyla, o kelimenin anlam sahasını daha da genişletmiş ve ona dinî bir muhteva kazandırmıştır. Çalışmamızda ilgili ifadeler en yaygın manadan başlanılarak işlenilecektir.

5.1. Mu'cize

“A-c-z” kökünden türeyip sözlükte, “peygamberlerin inkârcı hasma meydan okumak ve inkâra yeltendiğinde aciz bırakmak için gösterdikleri olağanüstü hadiseler” diye tanımlanan mucize,⁵⁸ “peygamberlerin, peygamberliklerini ispat için gösterdikleri ve insanların bir benzerini yapmaktan aciz kaldıkları, olağanüstü hadiseler”⁵⁹ diye de tarif edilmiştir.

Peygamberlerin davetine muhatap olan bütün kavimler, davet sahibinin doğruluğundan emin olmak düşüncesiyle, O'ndan tabiat kanunlarını aşan ve ancak İlahî bir kudretle gerçekleşebilen, gözle görülebilir bir alamet (ayet) göstermesini istemişlerdir. İnanmak arzusunda olanların imanını takviye eden ve inkârcı hasımları susturarak onları bir noktada aciz bırakan bu mucizelerle, peygamberlerin nübüvvet davası böylece Allah tarafından tasdik edilmiş olmaktadır.⁶⁰

Bu sebeple Yüce Allah, kulları arasından seçip risaletle görevlen-

⁵⁷ Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s.41.

⁵⁸ Asım Efendi, *el-Okyanus*, II, 410.

⁵⁹ Taftazânî, Saduddin Mesud b. Ömer, *Şerbu'l-Akâid ve Haşiyetu Kestelli*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts, s.166; et-Tabbara, Afif Abdulfettah, *Maâ'l Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, İstanbul, ts, s.21; Daha fazla bilgi için bkz. Taftazânî, *Şerbu'l-Mekâsıd*, thk. Abdurrahman Amire, Beyrut, 1989, IV, 11-18.

⁶⁰ Yavuz, DİA, "Âyet" md. İstanbul, 1991, IV, 243.

dirdiği peygamberlerin ellerinde değişik mucizeler göstermiştir. Kur'ân'da peygamberlerin Allah tarafından görevlendirilmiş elçiler olduklarını ispat eden bu tür harikulâde olaylar, “ayet” diye ifade edilmiştir. Hz. Nuh'un Tufanı, Hz. Salih'in devesi, Hz. Musa'nın asâsı ve diğer mucizeleri, Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelişi, çamurdan yapılmış bir kuşa can verışı, ölüleri diriltişi, evlerde saklanan yiyecekleri haber verışı gibi harikulâde olaylar, Kur'ân'da söz konusu edilen mucizelerden bazılarıdır:

Semud'a, (kavmine) onların kardeşi Salih şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah'a kul olun. Sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Rabbinizden size bir mucize (delil, ispat vasıtası) gelmiştir. Bu Allah'ın dışı devesidir. Sizin için bir âyettir (mucizedir). Artık onu, Allah'ın arzında (serbest) bırakın yesin, ona kötülükle (kötü niyetle) dokunmayın, yoksa sizi elim bir azap alır (yakalar).”⁶¹

Size Rabbinizden beyyine (açık delil, mucize) ile geldim (gelmiştim). Artık İsrailoğullarını benimle beraber gönder. Firavun: “Eğer bir mucize getirdiysen ve eğer doğru söyleyenlerden isen onu göster” dedi⁶².

Meryemoğlu İsa da: “Allah'ım, Rabbimiz, bizim üzerimize gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, önce ve sonra gelenlerimiz için bir bayram ve senden bir mucize olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısı!” dedi.⁶³

Yukarıdaki ayetlerde geçen “ayet” kavramı mucize olarak tefsir edilmiştir. Hz. Peygamber'e ise, nübüvvetini belgeleyen birçok maddi mucizenin yanında ilim, hukuk, ahlak vb. beşeri bilgiler açısından erişilmez bir mucize olan Kur'ân-ı Kerîm verilmiştir.⁶⁴ Okuma-yazma bilmeyen (ümmi) bir insanın elinden sunulan Kur'ân'ın geçmiş milletlere dair kıssalar ihtiva etmesi, insanların sosyal ve manevi alanda ihtiyaç duyduğu pek çok kuralları açıklaması ve beşerin ona (Kur'ân'a) bir

⁶¹ Araf, 7/73.

⁶² Araf, 7/105, 106.

⁶³ Maide, 5/ 114. Bkz. Ali İmran, 3/ 49, Taha, 20/22, Meryem, 19/ 17-21, İsrâ, 17/ 59, vd.

⁶⁴ Hz. Peygamber'in mucizeleriyle ilgili bkz. Beyhâkî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüvve*, thk. Abdulmuti Kal'aci, Daru Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, I, 10; Askalani, Şihabuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bâri bi-Şerhi Bubâri*, Matbaâtu Mustafa el-Babi'l-Halebi, Mısır, 1959, VII, 392.

nazire getirememesi gibi yönleriyle Kur'an, Hz.Peygamber'in en büyük mucizesidir.⁶⁵

Ayetin mucize anlamında kullanılması, aralarındaki benzerlikten kaynaklanmaktadır. Yani, kavli ayet olan Kur'an ayetlerinin bir benzerini insanlar ifade etmekten aciz oldukları gibi, peygamber eliyle ortaya konulan mucizelerin de benzerlerini yapmaya güç yetirememektedirler. Dolayısıyla bunların her ikisi de beşer üstü bir kuvvet ve kudreti gösterip O'na işaret etmektedir.

5.2. Kıyamet Alâmetleri

Önceden inanmayanların veya imanları uğruna hayır kazanmayanların, Allah'ın, imana mücbir/zorlayan bazı ayetleri ortaya çıktığı anda inandıklarını ifade edişlerinin bir fayda vermeyeceği belirtilirken, kullanılan ayet kelimesi kıyamet alametleri manasını ifade etmektedir. "(İnanmak için) hâlâ kendilerine meleklere veya Rabbinin yahutta Onun bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Ancak Rabbinin bazı ayetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye (o günkü) imanı bir fayda sağlamaz."⁶⁶

Bu ayette, Allah'ın kıyamet kopmadan önce göstereceği bazı alâmetlerin ortaya çıkması halinde, daha önce inanmamış olanların o alâmetler ortaya çıktıktan sonra iman etmelerinin kendilerine her hangi bir fayda sağlamayacağı beyan edilmektedir. Ayette ifade edilen "Rabbinin bazı ayetleri"; kıyametin büyük alâmetleri olan Güneş'in batıdan doğması, dabbetül-arz, Ye'cüc ve Me'cüc'ün ortaya çıkması olarak açıklanmıştır.⁶⁷ Bu alâmetlerin ortaya çıkmasıyla teklif ortadan kalktığı ve kişiyi inanmaya zorlayıcı bir durum söz konusu olduğu için, o andaki iman makbul sayılmamış ve sahibine de her hangi bir fayda temin etmeyeceği belirtilmiştir.

⁶⁵ Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s.195; Kur'an'ın İ'caz vecihleri için bkz. el-Bakillânî, Ebu Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *İ'cazu'l-Kur'an*, thk. Ahmed Sakar, Darul-Maarife, 1963, Kahire, s.33-47; er-Rafî, Mustafa Sadık, *İ'cazu'l-Kur'an ve Belağatü'n-Nübüvve*, el-Mektebetü't-Ticariyyetu'l-Kübrâ, VIII. bsk. Mısır, 1969, s.175-212.

⁶⁶ En'am, 6/158

⁶⁷ el-Beydâvî, Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Nşr. Müessesetü's-Şa'bân, Beyrut, ts, II, 214, İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 193; et-Taberi, *Camîu'l-Beyân*, VIII, 96, er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebir*, X, 260, Yavuz, "a.g.m", IV, 243.

5.3. Acâib (Şaşkınlık Uyandıran Harikulade) İş

Kâinatta câri olan adetullah kanunlarının fevkinde olarak cereyan etmiş olan Hz. Meryem'in erkek eli değmeden hamile olması ve Hz. İsa'nın (a.s.) babasız olarak dünyaya gelmesi gibi olaylar, Allah'ın kudretine işaret eden birer ayet olarak ifade edilmiş ve "ayet" lafzı "hayrette bırakan acâib iş" manasında kullanılmıştır:

"Meryem oğlunu ve annesini de (kudretimize) bir ayet kıldık, onları yerleşmeye elverişli sulu bir tepeye yerleştirdik".⁶⁸

Burada ayet kelimesi ibret, delil ve hüccet manalarının yanında hayrette bırakan acâib (şaşkınlık uyandıran harikulade) iş anlamlarını da ifade etmektedir. Bu ayette Cenâb-ı Hak, İsa (a.s) ve annesinin tek bir "ayet" olduğunu belirterek onların her ikisinin de ortak oldukları mucizevî doğum hadisesini nazara vermiştir ki,⁶⁹ bu da, Hz. İsa'nın (a.s) babasız ve Hz. Meryem'in erkek eli değmeden hamile kalma (el- Betül) hadisesidir.

5.4. Delil ve Hüccet

Kur'an- ı Kerim'de Allah'ın varlığını ispat etmeyi amaçlayan deliller, çoğunlukla ayet lafzıyla ifade edilmektedir. Kur'an'da Allah'ın varlığı ile ilgili ayetlerin ana konusunu, "delil ve hüccet" anlamına gelen bu ayetler oluşturmaktadır. "Sizi topraktan yaratması onun (varlığının) delillerindendir." "Göğün ve yerin O'nun emri ile durması da O'nun (varlığının) delillerindendir..."⁷⁰

Muhakkak ki gece ile gündüzün, peşpeşe (ardarda) gelmesinde ve Allah'ın semalarda ve yerde yarattığı şeylerde, takva sahibi bir kavim için âyetler (deliller) vardır.⁷¹

Ve semadan suyu indiren O'dur. Böylece herşeyin nebatını (bitkisini) onunla (su ile) çıkarttık. Ve de ondan yeşillikler çıkarttık. On- dan da üst üste taneler (başaklar) ve hurma ağacının tomurcuklarından, sarkan hurma salkımları ve birbirine benzeyen ve benzemeyen

⁶⁸ Müminun, 23/50

⁶⁹ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 25;er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebir*, XVI, 431; bkz. ez-Zerkânî, *Menâbil*, I, 332

⁷⁰ Rum, 30/ 20, 25;

⁷¹ Yunus, 10/5

üzüm bağları, zeytin ve nardan oluşan bahçeler çıkartırız. Onun meyvesine (ürününe), meyve verdiği zaman ve olgunlaştığı zaman bak. Mü'min olan kavim için, bunlarda elbette âyetler (deliller) vardır.⁷²

Bu ayet-i kerimelerde ifade bu faaliyetlerin her biri, "her şeyi bilen", "her şeye gücü yeten" ve " dilediğini yapan" yüce Allah'ın varlık ve birliğine, ilim ve kudretinin sonsuzluğuna işaret eden delil ve hüccettir.⁷³ Ne var ki bunları ancak düşünen, gerçeklere inanmak isteyen, söz ve öğüt dinleyen kimseler anlayabilmektedir.

5.5. İbret

Sözlük anlamı, şaşmak, taaccüb ve hayret etmek, bir şeyi benzerine red ve irca etmek,⁷⁴ yani kıyaslamakla karşılaştırmak, geçmiş hadiselerden ders alıp uyanık olmak anlamlarına gelen bu kelime, Kur'an'da, siyak-sibaka bağlı olarak, bir kaç anlamda kullanılmıştır. Bu anlamların birincisi "öğüt, nasihat ve ders"tir.

"(Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için mühim bir âyet/ibret vardır. Bir grup Allah yolunda çarpışıyor, diğeri ise kâfirdir. Bunların gözüne ötekiler iki misli görünüyordu. Allah dilediğini yardımı ile destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır"⁷⁵ ayetinde geçen bu kelime öğüt, nasihat ve ders anlamında kullanılmıştır.⁷⁶

İbret teriminin ikinci anlamı, "alâmet, delil ve âyettir." Bu mana da Kur'an'ın birçok ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. "Allah gece ile gündüzü evirip çeviriyor, şüphesiz bunda (hakikati gören) gözlere sahip olanlar için büyük bir ibret vardır"⁷⁷ ayetinde geçen ibret terimi, Allah'ın "varlığına, birliğine delalet eden âyet ve alamet" anlamında kullanılmıştır.⁷⁸

⁷² Enam, 6/99; diğer ayetler için bkz. Fussilet, 41/39; Yasin, 36/41; Secde, 32/ 39.

⁷³ er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVIII, 90; es-Sabûni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefsîr*, Dersaadet Basım ve Dağıtım, İstanbul, ts, III, 124.

⁷⁴ Büyük Haydar Efendi, *Usûlü Fıkıh Dersleri*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966, s.354

⁷⁵ Âli İmrân, 3 /13, ayrıca bkz. Yusuf, 12/111, Haşr, 59/ 2, Naziat, 79/26

⁷⁶ et-Tâberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 198; el-Baydavi, *Envâr*, II, 7; Bkz. el-Alûsî, *Rubu'l-Meânî*, III,98;el-Kâsîmî, *Mehâsîn*, IV, 803.

⁷⁷ Nur, 24/ 44, Nahl, 16/65.

⁷⁸ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII 155; el-Beydâvî, *Envâr*, III, 185; en-Nesefî, *Medârik*, II, 170;el-Hâzin, *Lübâb*, III, 335; el-Alusî, *Rubu'l-Meânî*, XVIII, 192, Ebüssuud, *İrşâd*,

İbretin diğer bir manası da "düşünmek, tefekkür" etmektir. "Andolsun ki onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır"⁷⁹ ayetinde bu anlamda kullanılmıştır.⁸⁰ İbretin dördüncü anlamı da kıyastır. Kıyas, sözlükte bir şeyin başka bir şeyle ölçülmesi veya iki şeyin birbirine eşitlenmesi anlamında kullanılır.⁸¹ Terim anlamı ise, kitap, sünnet ve icmada hükmü bulunmayan bir meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle, bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermek demektir.⁸² Kıyas; sonucun, sebebin varlığına bağlanmasından ibarettir. Bir başka ifadesiyle, bir olaya, onun benzeri olan olayın hükmünü uygulamaktır ki,⁸³ bu anlam bir şeyi benzerine red ve irca etmek demek olan ibret ile aynı anlamdadır. Kur'ân'da;

"Ehl-i Kitaptan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın (gazabı) onlara beklemedikleri yerden geliverdi ve yüreklerine korku saldı. Öyle ki, evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri ibret alın"⁸⁴ ayetinde zikredilen ibret terimi, kıyas anlamını ifade etmektedir.

Fakihler, Kur'an'da bu ve benzeri âyetleri delil göstererek kıyasın dinde hüccet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Cenab-ı Hak bu ayette Allah'ı inkâr etmelerinin, Hz. Peygamber'e ve müminlere tuzak kurmalarının karşılığı olmak üzere Nadiroğullanın⁸⁵ başlarına gelen o su-i

V, 125

⁷⁹ Yusuf, 12/111

⁸⁰ er-Râzî. *et-Tefsîrul-Kebir*, XIII, 369, Ebüssuud, *İrşâd*, IV, 162

⁸¹ Şener, Abdülkadir, *Kıyâs-İstibsân Istıslâb*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974, s.83; Şaban, Zekiyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trc: İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990, s.110

⁸² Abdülkerim Zeydan, *Fıkıh Usulü*, trc. Ruhi Özcan, Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Yay. Ankara, 1979, s.294; Haydar Efendi, *Usûlü Fıkıh Dersleri*, s.354; Zekiyüddin Şaban, *İslâm Hukuk Sisteminin Esasları*, s.110; Şener, *Kıyas, İstibsân ve Istıslâb*, s.83.

⁸³ İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebu Bekr, *İlamu'l-Muvakkiin*, Mektebetu'l Külliyyati'l-İlahiyye, 1967, Kahire, I, 131-132; Zekiyüddin, *İslâm Hukuk ilminin Esasları*, s.114

⁸⁴ Haşr, 59/2

⁸⁵ Nadiroğulları, Harun (a.s) soyundan gelen bir Yahudi kavmidir. İsrailoğullarının başına gelen olaylar sırasında Medine'nin iki mil uzağına gelip Mekke yolu üzerinde sağlam kale ve hisarlara yerleşmişlerdi. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret edince, ona

akibeti bildirmekte, bunun arkasından da “fe’tebirû” buyurmaktadır. Bu ifade ile Kur’ân şunu anlatmak istemektedir: “Ey Akl-ı Selim sahipleri! Onların başlarına gelen felaketi ve bu cezayı hangi davranışlarından ötürü hak etmiş olduklarını iyice düşünün.⁸⁶ Onlar gibi yapmaktan sakının. Yoksa aynı sonuç sizin de başınıza gelir. Çünkü siz de onlar gibi insanlarsınız”.⁸⁷ Birbirinin aynen benzeri olan iki durum için aynı sonuçlar söz konusu olur. O halde, bu ifade şunu göstermektedir: Sonuçlar, sebeplerine tabidir, sebepler varsa sonuçlar da vardır.⁸⁸ Kıyas ta, bu düşüncenin dışında kalan bir işlem değildir. Zira aslın hükmünü fer'e nakletmek demek olan kıyas da, bir şeyden başka bir şeye intikal etmek ve geçmek anlamında olan ibretin bir nevidir. Şu halde ayetteki “fe’tebirû” emri kıyasın, ders ve ibret almanın insan için gerekli olduğunu bildirmektedir.

5.6. Alâmet

Kur’ân'da ayet kelimesi birçok yerde de "emare, nişan" anlamında alamet manasında kullanılmıştır. Peygamberleri onlara "O'nun hükümdarlığının ayeti (alameti), Tabutun size gelmesidir. Eğer inanmış kimseler iseniz sizin için onlarda şüphesiz bir ayet ve alamet vardır" dedi.⁸⁹

yardımcı olmamakla beraber O'nun aleyhinde bulunmayacaklarına dair Resulullah ile muahede akdettiler. Fakat Müslümanlar Uhut savaşında bozguna uğrayınca düşmanlıklarını açığa vurup Hz. Peygambere karşı tekbir kuvvet oluşturabilmek üzere Kureyşlilerle anlaştilar. Rasulullah onlardan bu ihanetlerine karşılık yurtlarını terk etmelerini isteyip onlara on gün süre verdi. Bazı münafıklar onlarla irtibat kurup yurtlarından çıkmamayı onlara cazip gösterdiler ve Müslümanlara karşı kendilerine yardımcı olacaklarına dair vaadde bulundular. Ama vaadlerini yerine getirmediler. Hz. Peygamber ve Müslümanlar onları yirmibir gece kuşattı. Allah onların kalplerine korku saldı. Münafıkların kendilerine yardıma gelmesinden ümitlerini kestiler. Rasulullah silah hariç, develerinin taşıyabileceği kadar eşyayı beraberlerinde almak şartıyla sürgün edilmelerini kararlaştırdı. Yurtlarından sürgün edilen Nadiroğulları sağlam kalmış evlerini kendi elleriyle Müslümanlar oturmasın diye yıktılar. Çoğunluğu Şam olmak üzere Hayber ve Yemen'e sürgün edildiler. Hz. Ömer, Hayberdekileri daha sonra, Şam'a gönderdi. (Köksal Asım, *İslâm Tarihi Medine Devri*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987, XI, 73-101)

⁸⁶ Mehmet Vehbi, *Abkâm-ı Kur'âniyye*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1971, s.424; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII, 31 er-Râzî, et-Tefsiru'l-Kebir, XXI, 402

⁸⁷ Vehbi, *Abkâm-ı Kur'âniyye*, s.424

⁸⁸ Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ank, Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, IV. bsk. 1982, Ankara, s.58

⁸⁹ Bakara, 2 /248; Meryem, 19/10, izah için bkz. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an*, I, 301; es-

Yüce Allah, bu ayet-i kerimede, İsrailoğullarının, peygamberlerinden kendilerine gönderilmesini istedikleri hükümdara uymadıklarını, o hükümdardan gerçek hükümdar olup olmadığını ortaya koyan bir ayet (alâmet) istediklerini bildirmekte, bunun üzerine de peygamberleri “tabutun gelmesini” onlara nebevi alamet olarak gösterdiğini açıklamaktadır.

Ayette ifade edilen “tabut”la ilgili olarak çok farklı açıklamalar yapılmıştır. Bunlar arasında en fazla kabul gören görüş ise, tabutun İsrailoğullarının elinde iken düşmanları tarafından gasb edildiği, daha sonra da düşmanlarının elinden çıkıp tekrar İsrailoğullarına döndürüldüğüdür. Tabutun içerisinde bulunan şeyler (el-bekıyye) ise, “Hz. Musa’nın (a.s) âsası, Ona verilen levhaların parçaları, Tevrat veya Tevrat’ın bir bölümü yahut Hz. Musa’nın (a.s) takunyaları” olduğu şeklinde açıklamalar getirilmiştir.⁹⁰

5.7. Kur’ân

Ayet kelimesi "Ayatullahi" şeklinde izafetle kullanılıp peşinden "netlûhâ" veya “tetlûhâ” ile okundukları ifadelerinin geçtiği yerlerde, Kur’an anlamında kullanılmıştır. Çoğu zaman bu ayetin de apaçık ayet olduğu belirtilmiştir.⁹¹

"Vay haline her yalancı ve günahkâr kişinin ki, kendisine okunan Allah’ın ayetini (Kur’an) işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi direnir, işte onu acı bir azap ile müjdele."⁹²

Allah’ın ayeti, sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sözlü ayete başta Kur’ân olmak üzere diğer ilahi kitaplar girmekte, sözsüz ayetlere ise, canlı ve cansız bütün varlıklar dahil olmaktadır.⁹³ Muhataplara okunup açıklanan sözlü ayetler, onlar tarafından kabul veya red olunmaktadır, işte, Allah’ın ayeti olarak onlara okunup açıklanan bu ayetler, vahiy kaynaklı “sözlü” ayetlerdir.⁹⁴

Sabûni, *Safvetü’l-Tefsîr*, I, 171

⁹⁰ et-Taberi, *Cami’ul-Beyân*, II, 606; er-Razi, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, V, 344; Elmalılı, *Hak Dîni*, II, 831

⁹¹ Bakara, 2/ 252; Âli İmrân, 3/108; Casiye, 45/6 vd.

⁹² Casiye, 45/7, 8.

⁹³ Toshihiko İzutsu, *Kur’ân’da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, AÜİFY. Ankara, 1975, s.127.

⁹⁴ er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVI, 604; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân*, IV, 148.

5.8. Mi'rac

Allah'ın kudret ve azametini delalet eden, nice ilginç şeyleri havi mi'rac hadisesi ve onda gösterilen harikulade olaylar da, Kur'an'da ayet olarak ifade edilmiştir.

"Muhammed'in gözü kaymadı ve kamaşmadı. Andolsun ki O, Rabbinin en büyük ayetlerinden (bir kısmını) gördü."⁹⁵

Bu ayette "en büyük ayet" ile Mi'rac hadisesine ve o gecede Hz. Peygamber'in (s.a.s.) görmüş olduğu sayısız mucizelere işaret edilmektedir.⁹⁶ Mi'rac gecesinde Hz. Peygamber, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya Burak isimli bir binekle vardikten sonra (İsrâ) semaya yükselmiş (mi'rac), o ulvî alemlerde O'na gayb alemine ait ahval gösterildikten sonra beş vakit namazın farz kılınması ile aynı gece Mekke'ye dönmüştür.⁹⁷

5.9. Binâ

Ayet lafzının kullanıldığı manalardan birisi de "binâ"dır.⁹⁸ Yüksekliği sebebiyle her taraftan görülmesinden dolayı i binâ'ya ayet denilmiştir.

"Siz her tepeye bir ayet (bina) kurup onunla eğlenir misiniz?"⁹⁹

Bu ayette Yüce Allah, Hud'un (a.s.), peygamber olarak gönderdiği Ad Kavminin hiç ihtiyaçları olmadıkları halde, sadece kuru bir gurur vermekten başka bir faydası olmayan sağlam saraylar yaptıklarını, sanki içlerinde ebedi kalacaklarmış gibi onları havuzlarla, çiçeklerle, israfa kaçacak şekilde, süslediklerini ve yol kenarlarında yapmış oldukları kulelerde ise, faydasız ve gayesiz oyunlar oynayıp, gelip geçenlerle bilhassa Hz.Hud'un misafirleriyle alay ettiklerini bildirmektedir. Bu ayette ifade edilmek istenen işte bu binalardır.¹⁰⁰

⁹⁵ Necm, 53/17, 18

⁹⁶ ez-Zemâşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyumi'l-Akâvil fi vucûbi't-Tevîl*, Darül-Maarife, Beyrut, ts, IV, 30.

⁹⁷ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVII, 56; er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, XX, 508; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3145.

⁹⁸ el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s.28; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 23.

⁹⁹ Şuara, 26/128.

¹⁰⁰ et-Tabbarâ, *Maâ'l-Enbiyâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.88; en-Neccar Abdülvehhab, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Müessesetü'l-Halebi ve ortakları, Kahire, 1966, s.49-53, ayrıca bkz. et-Tâberî,

5.10. İntikâm (Azap)

Mekke müşrikleri, Hz.Peygamber'in anlattıkları ile alay edip O'na hakaret ediyorlar, daha da ileri giderek, "Hani iddia ettiğiniz azap nerede?" diye va'd edilen azabın olmadığını (istifham-ı istibâd) iddia ediyorlardı. Allah da onlara, "yakında sizlere ayetimi göstereceğim" buyurarak onların beklemekte oldukları azabın kendilerini muhakkak kuşatacağını bildirmiştir.

"İnsan aceleci (bir tabiatla) yaratılmıştır. Size ayetimi göstereceğim, Benden acele istemeyin". "Onlar, eğer siz gerçekten doğru iseniz söyleyin bakalım! O sözünü ettiğiniz azap ne zaman gelecek?" derler.¹⁰¹

Buradaki "ayet" ifadesiyle, dünyada peşinen verilen helak "yok etme" ile ahiretteki azaplar kastedilmiştir.¹⁰² Bu ayette, inkarcıların günahlarından dolayı bu cezaları acele istememeleri gerektiğini, bu azapların mutlaka belirtilen vakitte geleceği bildirilmektedir.

5.11. Ahkam ve Şeriat

Kur'ân'da bazı ayetler, ahkâm ve muamelâta dair beyanları müteakiben "Allah böylece size ayetini açıklıyor"¹⁰³ ifadesiyle sona ermektedir. Bu şekilde belirtilen ayetle ahkâm ve şeriat kastedilmektedir.¹⁰⁴

"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffareti işte budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah şükredersiniz diye ayetini (hükümlerini) açıklıyor."¹⁰⁵

Camîu'l-Beyan, XIX, 93; er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 360

¹⁰¹ Enbiya, 21/38-39; Neml, 27/ 93

¹⁰² el-Beydâvî, *Envâr*, IV, 40; en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsîru'n-Nesefî (Medârik)*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabîyye, Mısır, ts. III, 79 et-Taberi, *Camîu'l-Beyân*, XVII, 27; er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 145

¹⁰³ Bakara, 2/187, 219; Ali İmrân, 3/103; Nur, 18, 58, 59, 61 vd.

¹⁰⁴ es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, I, 363; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân*, II, 91

¹⁰⁵ Mâide, 5/ 89

5.12. Kevnî Ayetler (Varlıklar)

Kur'ân'a göre kâinatta yaratılmış olan her bir varlık, birer ayettir. Bu varlıklar, varoluşları, vazifeleri, nizam ve intizamları cihetiyle, kendilerini bu şekilde yaratan Zat'ı ilân ve tarif etmektedirler.

Allah, ayetini anlayabilecek olan kimselere kâinatta her an ayet üzerine ayet göstermekte ve onların nazâr-ı dikkatlerini bunlara çekmek istemektedir. Kur'ân, tabiat olayları diye isimlendirilen şeylerin; göğün ve yerin yaratılması, gece ve gündüzün değişmesi, yağmurun yağması, rüzgârın esmesi vb. bütün bunların basit birer tabiat olayı olarak düşünülmemesi gerçeği üzerinde durup",¹⁰⁶ bu olayların her birisinin anlayabilenler için kâinâtın yaratıcısının bilinmesine vesile olan işaretler olduğunu vurgulamaktadır:

"Gerçekten göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, sağ duyulu akıl sahipleri için, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösterir kesin deliller vardır"¹⁰⁷

"Şüphesiz semavat ve arzın yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanların faydasına olan şeyleri denizde taşıyarak yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirdiği bir su ile ölmüş olan toprağı diriltmesinde, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre âmâde bekleyen bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) pek çok deliller vardır."¹⁰⁸

Yüce Allah Kur'ân'da bu ve benzeri birçok ayette semâ ve semâvattan bahsetmekte ve bunların yaratılmış olmalarının, Allah'ın varlığının delillerinden olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁹ Şüphesiz Kur'ân bu yaratılışı bir Astronomi ve Jeoloji kitabı gibi tafsilatlı olarak anlatmamış, bu konular hakkında bir takım işaretler vererek insanları araştırmaya teşvik etmiştir.¹¹⁰

Yer ve göklerin yaratılışından bahseden ayetlerde, yine bu yarat-

¹⁰⁶ İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, s.127.

¹⁰⁷ Ali İmrân, 3 /190

¹⁰⁸ Bakara, 2 /164.

¹⁰⁹ Bkz. Şura, 42/19; Casiye, 45/3; Rum, 30/ 22; Yusuf, 12/105; Yunus, 10/ 6 vd.

¹¹⁰ Enbiya, 21/30.

manın altı günde gerçekleştiği bildirilmektedir.¹¹¹ Şüphesiz bu ayetlerde bildirilen gün tabiri bizim anladığımız 24 saatlik zaman birimi olan gün manasında olmasa gerek. Çünkü dünya günü, ancak dünya yaratıldıktan sonra söz konusu olabilir. Müfessirlerin ekserisi bu ayetlerde ifade edilen “gün” ü mutlak vakit olarak açıklamışlardır.¹¹²

Gökyüzünün yükseltiyle direksiz olarak durdurulması, kandiller hükmünde yıldızlarla şenlendirilmesi, son derece büyük ve süratli kütlelerin birbirine çarpmadan beraber hareket ettirilmesi, bu seyir esnasında insanı rahatsız edecek herhangi bir ses ve gürültünün duyulmaması ve daha bunlar gibi pek çok harikulade hadiseler; akıl sahibi insanlara bu işleri bu şekilde takdir ve tanzim eden Yüce Zâtı bildirip, tanıtmaktadır.

Göklerin yaratılmasında olduğu gibi arzın yaratılmasında da bir ilim, irade ve kudret görülmektedir. Çünkü dünya üzerinde canlıların yaşamasına uygun bir ortamın oluşması, ancak dünyanın şu konumuyla mümkün olmaktadır. Yerkürenin binlerce ihtimal içerisinde bulunduğu vaziyetini almış olması, elbette bir kast ve iradenin varlığını göstermektedir. Bu kast ve irade bir plân ve program dâhilinde cereyan etmektedir. Plân ve program ise, bir ilme istinat etmektedir.¹¹³

Dünyanın mevcut halini almasında, geçirdiği bütün devrelerde bu ilim ve irade kendini gösterdiği gibi, şu andaki seyahatinde de bunlar açıkça görülmektedir. Dünya kendi eksenini etrafında dönerken, aynı zamanda Güneşin etrafında geniş bir daire çizmekte, bu dönme neticesinde gece-gündüz ve mevsimler meydana gelmektedir. Bunların oluşması da canlılar için hayati önem arz etmektedir.

Dünyanın, Güneş etrafında süratle hareket ettirilip diğer gezegenlere çarptırılmaması, Güneş ile arasındaki mesafenin canlıların yaşamasına uygun şekilde ayarlanması; hızının, onların istirahatlarını bozmayacak şekilde tesbit edilmesi, üzerinde yaşayan canlıların rızıklarının yetiştirilmesi gibi pek çok hadiseler, düşünen ve akleden insanlara, bütün bu işleri bu şekilde yapan ve idare eden zâtı bildirip tanı-

¹¹¹ Bkz. A'raf, 7/54; Secde, 32/4; Yunus, 10/3; Hud, 11/7; Furkan, 25/59; Tevbe, 9/12

¹¹² et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, .482; el-Alûsî, *Rubu'l-Meânî*, XI, 64, 65; Elmalılı, *Hak Dîni*, III, 2172.

¹¹³ Şaban Döğen, *Kur'ân'dan Kâinata*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, ts, s.16-20.

maktadır. Bu husus Kur'ân'ın birçok ayetinde ifade edilmektedir: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün bir biri arkasında gelip gitmesinde akl-ı selim sahipleri için ayet (işaretler) vardır."¹¹⁴

"Onun ayetinden (varlığı ve sonsuz kudretinin delil ve işaretlerinden) biri de göklerin ve yerin yaratılması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için ayet (alınacak dersler) vardır"¹¹⁵

"Yeryüzünde de kesin olarak inanacak insanlar için ayet (işaret ve deliller) vardır."¹¹⁶

"Göklerde ve yerde nice ayet (delil ve işaretler) var ki onlar bu ayetten (delillerden) yüzlerini çevirip geççerler"¹¹⁷

Evrende insanın nazarına sunulan ayetten bir başkası da, "güneş ve aydır". Bu nurlu ayetler, dünyaya çok yakın iki alamet olduklarından, birçok ayette beraber zikredilmişlerdir.¹¹⁸ Güneş ve aydan bahseden ayetlerde bunların yaratılıp,¹¹⁹ insana musahhar edildiği¹²⁰ ve bunların her birinin kendilerine mahsus yörüngede seyahat ettikleri bildirilmektedir.¹²¹

"Güneşi ışıklı, ayı da nurlu kılan, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ona (ay'a) menziller takdir eden O'dur. Allah bunları ancak bir gerçeğe binâen yaratmıştır. O bilen bir kavme ayetini açıklamaktadır. Gece ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, sakınanlar için ayet deliller vardır."¹²²

Dünyadan yaklaşık bir milyon üçyüzbin defa büyük olan Güneş, gezegenleriyle birlikte saniyede 30 km.lik bir hızla çok süratli bir şekilde hareket etmekte,¹²³ senelik bir program dahilinde, her sabah,

¹¹⁴ Âli İmrân, 3/190; Yunus, 10/ 6; Ankebut, 29/ 44; Bakara, 2/164; Şura, 42/ 29.

¹¹⁵ Rum, 30/12.

¹¹⁶ Zariyat, 51/ 20.

¹¹⁷ Yusuf, 12/105.

¹¹⁸ Veli Ulutürk, *Kur'ân'da Yaratma Kavramı*, Bayrak Yayın Matbaası, İstanbul, 1987, s.127.

¹¹⁹ Enbiya, 21/ 233; Yunus, 10/ 5.

¹²⁰ Nahl, 16/12-16; İbrahim, 14/ 33.

¹²¹ Ra'd, 13/2; Lokman, 31/29; Fatır, 35/13; Yasin, 36/38, 40; Zümer, 39/15.

¹²² Yunus 5-6.

¹²³ Taşkın Tuna, *Güneş Sistemi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1985, s.46.

tesbit edilen vakitte, bir saniye bile şaşmaksızın, ışıklarını dünyaya gönderip, canlılara hizmet etmektedir.

Son derece ince ve dakik hesaplara dayanan bu nizamın milyarlarca senedir en ufak bir aksaklığa meydan vermeden işlemesi,¹²⁴ hiç şüphesiz bütün bu hesaplan eşsiz bir maharetle yapan Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretinin nihayetsizliğini gösterir. Çünkü Güneşin gönderdiği enerji miktarında, süratinde azıcık bir azalma veya artmanın olması pek büyük karışıklıklara sebep olabilecek, hatta 200 milyar yıldız ihtiva eden Samanyolu galaksisini darmadağın edebilecektir.¹²⁵

Bu kadar sayısız yıldız ve gezegenlerin, Güneş ve Ay'ın, büyük bir hızla birbirine çarpıtılmadan, beraber gezdirilmesi, her birinin kendi yörüngesini tecavüz ettirilmeden döndürülmesi ve bu akıl almaz hareket esnasında bir karışıklık ve gürültüye yer verilmemesi gibi birçok husus semavatı yaratanın varlığına, birliğine, ilim ve kudretinin her şeyi kuşattığına işaret ve şahadet edip, akıl sahiplerine kendi özgün lisanıyla anlatmaktadırlar.

Kur'an'da Dünya atmosferinde meydana gelen "bulut, rüzgar ve yağmur"dan da bahsedilerek bunlara da insanoğlunun dikkatleri çekilmek istenilmektedir.

"Yine O'nun ayetindedir (varlığının alamet ve işaretlerindedir) ki; size, korku ve ümit vermek üzere, şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için ayet (deliller) vardır."¹²⁶

"...Rüzgârları müjdecî olarak göndermesi de Allah'ın ayetindedir" (varlık ve kudretinin delilleridir).

"...Allah'ın gökten indirdiği bir su ile ölmüş toprağı diriltmesinde, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre amâde bekleyen bulutları döndürmesinde, elbette düşünen bir kavim için pek çok ayet (deliller) vardır."¹²⁷

¹²⁴ Mülk, 67/3.

¹²⁵ Tuna, *Güneş Sistemi*, s.63-64; Döğen, *Kur'an'dan Kâinata*, s.81.

¹²⁶ Rum, 30/46.

¹²⁷ Bakara, 2 /164; bkz. A'raf, 7/ 57; Hicr, 15/ 22; Furkan, 25/ 48; Rum, 30/ 48; Fatır, 35/ 9; Casiye, 45/5; Nur, 24/ 43.

Bu ve bunlar gibi bir çok ayette de belirtildiği gibi "bulut, rüzgâr ve yağmur" da Allah'ın ayetindedir.¹²⁸ Bu üç unsur dahi ifâ ettikleri, akıl almaz vazifelerinin dilleriyle Allah'ı bildirip, tanıtmaktadırlar.

Gök ile yer ortasında boşlukta durdurulan bulut, içerisinde tonlarca ağırlıkta su bulundurmakta ve yeryüzünü rahmetle sulamaktadır. Atmosferde oluşan rüzgâr da bulutları taşıma, canlıların solunumunu temin etme, onlar için gerekli olan ısı, ışık, elektrik ve sesleri nakletme ve bitkilerin aşılmasına vesile olma gibi birçok vazifeleri yapmaktadır. Yağmurun faydaları ise sayılamayacak kadar çoktur. O latif ve berrak katreler o kadar ince ve hassas bir ölçüyle gönderilirler ki, çok uzak mesafelerden geldikleri halde yeryüzündeki hayat sahiplerini incitmeden, onları rahatsız etmeden adeta başlarını okşayarak yeryüzüne inerler.

Akılsız, şuursuz bu unsurlar, elbette kendiliğinden bir araya gelip son derece hikmetli olan bu vazifeleri yapamazlar, canlılara acıyıp onların imdadına koşamazlar. Bunların farkında olmayarak yerine getirdikleri akıl almaz bu faaliyetler de kendilerini yaratan, idare eden kadîr, âlim ve mürid bir zâtı düşünen, akleden insanlara bildirip tanıtmaktadırlar.¹²⁹

"Deniz, nehir ve dağlar" da, Allah'ın varlığını bildiren ayetlerdendir. Yüce Allah, ezeli keliminde, insanların devamlı iç içe olduğu bu ayetleri de zikredip bunlardaki nimetleri hatırlatmakta ve onları şükre sevk etmek istemektedir:

"Allah içinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız süs (eşyası) çıkarmanız için, denizi emrinize verendir... Bütün bunlar, O'nun lüt-funu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir"¹³⁰

"O, yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratandır... Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ayet (delil ve işaretler) vardır."¹³¹

"Onları sarmsamın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik, Orada

¹²⁸ er-Râzi, *et-Tefsîrül-Kebîr*, IV, 163.

¹²⁹ Bediüzzaman Said Nursî, *Şualar*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1960, s.90.

¹³⁰ Nahl, 16/14; bkz. Şura, 42/32; Casiye, 45/12.

¹³¹ Ra'd, 13/3; bkz. İbrahim, 14/32; Nahl, 16/15; Neml, 27/ 61 vd.

geniş, geniş yollar açtık, ta ki maksatlarına ulaşsınlar"¹³²

Arzın etrafını kuşatıp dörtte üçünü teşkil eden, devamlı çalkantı ve hareket halinde olan denizler; dağılmak, dökülmek ve arzı istila etmek fitratında olduğu halde ne dağılır, ne dökülür ve ne de hemen bitişik olduğu toprağa tecavüz ederler. İçerisinde binlerce çeşit hayvanların yaşayış ve idareleri, doğum ve ölümleri akıllara durgunluk verecek kadar muntazamdır. Bunların yanında gayet güzel ve süslü inci ve cevherlere de kaynaklık etmektedirler.¹³³

Gemileri sarsıntıdan korumak ve dengelerini sağlamak için diki- len direkler gibi dağlar da yeryüzü gemisinin bu manada direkleridir- ler. Dağların yeryüzünden Allah'ın izniyle çıkmaları, zeminin içinde dahilî inkılaplardan meydana gelen heyecan , gazap ve hiddetini tes- kin etmekte ve bu sayede insanların istirahatını temine vesile olma- tadırlar. Ayrıca dağlar, havanın zararlı maddelerini temizlemekte, canlılar için gerekli olan her nev'i su, maden ve ilaçları bulunduran büyük bir depo görevini de yapmaktadırlar.¹³⁴

Deniz, nehir ve dağlar da yerine getirdikleri olağanüstü vazifele- rinin dilleriyle, kendilerini bu kadar faydalı İşlerde çalıştıran Yüce Allah'ın varlık ve birliğine, ilim ve kudretinin her şeyi kuşattığına şe- hadet ve işaret etmektedirler.

Yeryüzünde insanın nazar-ı dikkatine sunulan ayetden birisi de "bitkiler ve hayvanlardır". Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de bunları da zikrederek insanı tefekkür ve şükre sevk etmek istemektedir:

"O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de bir tavan yaptı. Gök- ten size bir su indirdi. O su sayesinde size rızık olarak çeşitli meyve- lerden çıkardı. Bunları bilerek sakın Allah'a ortak koşmayın"¹³⁵

"Sizin için hayvanlarda da (ibretler) deliller vardır, Onların karın- larının içindekilerden size içiriyoruz. Onlar da sizin için daha birçok faydalar vardır."¹³⁶

¹³² Enbiya, 21/31; bkz. Hicr, 15/19; Lokman, 31/10; Kaf, 50/ 7 vd.

¹³³ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4312; Nursî, *Şualar*, s. 95.

¹³⁴ Nursî, *Şualar*, 95, Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, VIII, 5151.

¹³⁵ Bakara, 2/22; Ayrıca bkz. İbrahim, 14/ 32; Fetih, 48/ 29; Naziat, 79/31; A'la, 87/ 4.

¹³⁶ Müminun, 23/ 21; Ayrıca bkz. Nahl, 16/ 65; Fatır, 35/ 28; Mümin, 40/ 79; Yasin, 36/71; Enam, 6/136 vd.

"Yer ile gök arasında Allah'a râm (ve) musahhar olan kuşları görmediler mi? Bunları (orada) Allah'tan başkası tutamaz. Şüphesiz bunda iman eden bir toplum için ayet (deliller) vardır."¹³⁷

Yeryüzünü değişik renk ve tatta binlerce çiçek ve meyve ile süsleyen Allah bunlarla da kendini akıl sahibi insanlara tanıttırmak ve sevdirmek istemektedir. Binlerce çeşit bitki, aynı toprak, aynı hava ve su ile beslendikleri halde renk, koku ve tatlarının birbirlerine benze-memesi ve menşe'leri olan tohum ve çekirdeklerinin birbirlerine ben-zedikleri halde, farklı olarak yaratılmaları keyfiyeti, düşünen insanlara bütün bu esrarengiz işleri yapan zâtı birçok lisanla anlatıp bildirmek-tedirler.¹³⁸

Kendisine yeryüzünde sayısız ayet gösterilen "insan" da Allah'ın ayetinden birisidir.¹³⁹ O da diğer varlıklar gibi yaratıcısını çeşitli yön-lerden bildirip tanıttırmaktadır. Yüce Allah bu hususu şu şekilde açık-lamaktadır:

"Onun ayetinden (delillerinden) biri, sizi topraktan yaratmasıdır. Sonra siz (yeryüzüne yayılan) insan(lar) oluverdiniz. Onun ayetinden biri de, kendileri ile kaynaşmanız için size kendinizden eşler yaratma-sı ve aranızda sevgi ve merhamet koymasındır. Şüphesiz bun da düşünen bir toplum için ayet (ibretler) vardır. Onun ayetinden birisi de... dille-rinizin ve renklerinizin farklı farklı olmasıdır. Şüphesiz bun da bilen-ler için ayet (ibretler) vardır."¹⁴⁰

"Sizin nefislerinizde de inanacak insanlar için nice ayet (işaretler) vardır, hala görmeyecek misiniz?"¹⁴¹

İnsanın, topraktan, çeşitli aşamalardan geçirildikten sonra yara-tılması¹⁴² ve ona maddede bulunmayan duygu ve hislerin verilmesi,

¹³⁷ Nahl, 16/79; Ayrıca bkz. Enbiya, 21/ 79; Nur, 24/ 41; Sad, 38/9; Mülk, 67/19; En'am, 6/ 38.

¹³⁸ et-Taberî, *Camü'l-Beyân*, XIV, 87; Ebû Hayyan, *el-Babru'l-Mûbit*, V, 478; Kutub, *Fizılâl*, IX, 167.

¹³⁹ Mevlüt Güngör, *Kur'ân Penceresinden Bakış*, İstanbul, 1997, s.218.

¹⁴⁰ Rum, 30/20, 21,22, Ayrıca bkz. Âli İmrân, 3/ 59; Kehf, 18/37; Hac, 22/ 5; Fatır, 35/11; Mü'mîn, 40/ 85.

¹⁴¹ Zariyat, 51/21.

¹⁴² Bu aşamalar; toprağın çamur, sülâle: (çamur özü) salsal (pişmemiş çamur), hemeîn mesnûn: (balçık haline dönüştürülüp ona şekil ve ruh üflenmesi) aşamalarıdır. İlk İn-

Onun yaratıcısının büyüklüğünü gösteren işaretlerdendir.¹⁴³ Ayrıca her insan aynı uzuvlara sahip olduğu halde, bunların birbirlerine benzemeyip ses ve parmak izlerine varıncaya kadar bütün detayların farklı farklı olması da, onları yaratan Allah'ın ilim, irade ve kudretinin nihaysiz olduğunu açıklayan delillerindedir.

6. Ayet Manasını İfade Eden Diğer Kavramlar

Kur'ân'da ayet anlamını ifade eden bir takım kavramlar daha vardır ki, bunlar ayet teriminin lügat ve ıstılahî anlamlarını ihtiva etmektedirler. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla bunları şöyle sıralayabiliriz:

6.1. Kelimetuh

Lügatte bir anlam ifade eden tek bir lâfız ve söz anlamına gelen kelime terimi,¹⁴⁴ Kur'ân'da çok değişik anlam ve terkiplerde kullanılmıştır. Bu anlamlardan birisi de, "Allah'ın ayetleridir": De ki: Ey İnsanlar! Ben göklerin ve yerin sahibi Allah'ın hepinize (gönderdiği) elçisiyim. Ondan başka ilah yoktur. O, diriltir ve öldürür. Öyle ise; hem Allah'a, hem de bütün kelimelerine inanan o ümmi peygamber olan resulüne iman edin ve ona uyun ki, doğru yolu bulasınız"¹⁴⁵

Bu ayette geçen kelimetuhu lafzı "Kur'an ayeti" manasını ifade etmektedir.¹⁴⁶

6.2. Besâir

"Görme, idrak etme, bir şeyin iç yüzüne vakıf olma, sezgi" gibi değişik anlamlara gelen "besâir" kelimesi,¹⁴⁷ basiretin çoğuludur.

san bu aşamalardan geçirilerek yaratıldığı gibi İnsan neslinin yaratılması da bir takım merhalelerle olmaktadır (Nuh, 14). Bu tavırları ceninin ana rahminde geçirdiği safhalar olarak yorumlayanlar olduğu gibi (et-Taberî, XIX, 95-96; İbn Kesir, IV, 425) bunu önce unsurlar, sonra gıda haline gelen bileşikler sonra nufte ve onu takip eden safhalar şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. (el-Alusî, *Rubu'l-Meanî*, XVI, 70).

¹⁴³ Alparslan Özyazıcı, *Hücreden İnsana*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s.74; Mustafa Nutku – Yusuf İslamoğlu, *İnsan Vücudu*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s.84.

¹⁴⁴ et-Tehânevî, *Keşşaf*, II, 1268; el-Firûzâbâdî, *el-Kamus*, IV, 174; Kur'an'da kelime kavramı ile ilgili fazla bilgi için bkz. Güngör, *Mevlüt, Kur'an Araştırmaları*, II, Kur'an Kitaplığı, İstanbul, 1996; Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Kelimetullahın Manaları*, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 28, İzmir, 1994.

¹⁴⁵ Araf, 7/158, Şura, 42/ 24

¹⁴⁶ et-Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, IX. 87, VII, 31.

¹⁴⁷ Tehânevî, *Keşşaf*, I, 123; Şemsettin, Sami, *Kamus-u Türkî*, Çağrı Yayınları, III. Bsk. İstanbul, 1989, s.295.

Kur'an-ı Kerim'de genel olarak "görme" anlamı yanında, özellikle "hakikati keşfetme, doğru yolu tanıma, gerçeği yanlıştan ayırma yeteneği"¹⁴⁸ manalarında kullanılmış ve bu bakımdan manevi körlük veya dalaletin zıddı olarak gösterilmiştir.¹⁴⁹

Kur'an ayetleri, haddizatında kendileri "basiret" değildir. Fakat bunlar, kuvvetleri ve açık oluşları sebebiyle onları iyice tanıyıp hakikatlerine vakıf olan kimseler için birer basiret (idrak) vesilesi olurlar. Bu ayetler, insanların gerçekleri görmelerine ışık tutup yol gösterdikleri için, kendileri bizzat "basiret" diye isimlendirilmiş¹⁵⁰ ve Kur'an'da bazı ayetler bu anlamda kullanılmıştır.

"Size Rabbiniz tarafından basiretler gelmiştir. Artık kim hakkı görürse faydası kendisine, kim de kör olursa zararı kendinedir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim."¹⁵¹

Ayette geçen besâir (basiretler) kelimesi "ortaya konulan deliller, varid olan ayet veya Kur'an'ın tamamı" olarak açıklanmıştır.¹⁵²

6.3. Beyyinât

"Apaçık ve vazih olan deliller, aşikâr ve şüphe kabul etmez işaretler" anlamında olan beyyinât kelimesi,¹⁵³ bazen Kur'an ayetine sıfat olarak kullanılmış, bazen de müstakil olarak beyyinât şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵⁴ Şüphe edilmez işaretler olan beyyineler, mahatapları ikna edici olmalarına rağmen, yine de insanların bir çoğu o kadar katı kalplidirler ki, değişmeleri için bu ayet bazen yetersiz kalmışlardır. Beyyine olan ayet birer işaret olarak, onları doğrudan ve kaynağından alan peyamberler için en etkili olmuşlardır.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmadi, *İrşâdu Aklî's-Selim ila Mezaya'l Kur'ânî'l-Kerîm*, nşr. Daru'l-Mushaf, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Abdirrahman Muhammed, Kahire, ts, III, 170; III, 170; Ebu Hayyan, *el-Babru'l-Mubît*, IV, 196

¹⁴⁹ Bkz. Enam, 6/ 50,104; Hud, 11/ 24; İsrâ, 17/72; Neml, 27/ 81.

¹⁵⁰ er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 260; XI, 219;

¹⁵¹ Enam, 6/104; Casiye, 45/ 20.

¹⁵² et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 304; er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, X, 98, el-Hazin, *Lübâb*, II, 45; Ebüssuûd, *İrşâd*, IV, 70, Ebû Hayyan, *el-Babru'l-Mubît*, IV, 196; el-Alusî, *Rubû'l-Meânî*, VII, 248.

¹⁵³ Tehânevî, *Keşşâf*, I, 154; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 405, IX, 5990.

¹⁵⁴ Bkz. *el-Mu'cemu'l-Müfâbes*, s.181-182.

¹⁵⁵ Fazlurrahman, *Ana Komularıyla Kur'an*, s.135-136

“Beyyine” türünden olan delil, o kadar açıktır ki, muhatabı tarafından tam veya noksan olarak anlaşılmuş ya da büyü veya çeşitli hilelerle yanlış bir şekilde yorumlanmıştır. Fakat bunlar hiç bir zaman basit sebeplerle inkâr edilmemişlerdir.

"Biz kitapta insanlara onu pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra indirdiğimiz o beyyineleri (ayeti) ve hidayeti gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet ediciler lanet eder."¹⁵⁶

Bu ayette beyyinât ile semavî kitaplar ve Allah'ın indirdiği ayet kastedilmiştir.¹⁵⁷ Ayrıca Allah, “beyyine” suresinde Hz. Peygamber ve Kur'ân'ı “beyyine” olarak tavsif etmektedir. “Beyyine” olarak isimlendirilmiş bu sure, Kur'ân'da başka bir yerde de belirtilen¹⁵⁸ şu noktayı ifade etmektedir; beyyineleri insanlar inkâr edemedikleri için, onların kesin mahiyetleri, anlamları ve kaynağı hakkında büyük ayrılığa düşmüş, bu şekilde dinî ayrılıklar ve mezhepler ortaya çıkmıştır.¹⁵⁹

6.4. Bürhan

“Beyyine” den daha kuvvetli bir anlam taşıyan bu kelime, "akli delil" manasında olup, aklen insanın tasdik etmesini zorunlu kılan “kuvvetli hüccet” olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁰ Beyyineye yakın anlamı vardır. Onun gibi işaretlere, tabiatüstü mucizelere, vahiy ve akla veya daha ziyade vahyin akli oluşuna hasredilmiş anlamları da ihtiva etmektedir. Fakat beyyinenin açık ve zahir olmasına ve pasif haldeyken dahi kendisine karşı konulamamasına karşın bürhan aklen ve psikolojik olarak zorlayıcı bir delildir.¹⁶¹

"Elini koynuna sok; kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve adamlarına karşı iki bürhandır. (kat'i delildir)"¹⁶²

Bu ayette bürhan lafzı, Firavun ve adamlarına gösterilen mucize-

¹⁵⁶ Bakara, 2/159, İzah için bkz. er-Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 11; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 559.

¹⁵⁷ er-Râzi, *et-Tefsîrül-Kebîr*, IV, 11; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 559.

¹⁵⁸ Bakara, 2 /213

¹⁵⁹ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, s. 136

¹⁶⁰ et-Tehânevi, *Keşşâf*; I, 150.

¹⁶¹ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, s.136.

¹⁶² Kassas, 28/ 32

lerden bahsetmektedir ki, apaçık bir hüccet,¹⁶³ bir işaret ve ayet anlamını ihtiva etmektedir.¹⁶⁴ Burada bürhan, ayetin istilahî değil de, lügat anlamıyla kullanılmıştır.¹⁶⁵

6.5. Sultan

Kelime olarak "yetki, kuvvet ve güç" anlamına gelen bu kelime bürhan terimine yakın bir anlam taşımaktadır. Kur'ân'da "pes ettiren ispat" diye tarif edilen bir çeşit hüccet ve delil anlamında kullanılmıştır.¹⁶⁶ "Daha sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u bunca mucizelerimiz ve apaçık bir sultan (hüccetimizle) Firavun ve ileri gelenlerine gönderdik de (iman etmeyi) bir türlü kibirlerine yediremediler. Onlar mütekebbir ve zorba adamlardı."¹⁶⁷

Ayette ifade edilen "ayetimiz" ifadesi ile Hz. Musa'nın (a.s) en kıymetli ve en büyük mu'cizeleri kastedilmiştir ki, bunlarda; asâ ve yed-i beyzâ (beyaz el) mucizeleridir. "Sultan-ı mübin" tabiri ise, o mucizelerin, Hz. Musa'nın (a.s) doğruluğuna kuvvetle delalet eden "kat'i bürhan ve delil" olarak açıklanmıştır.¹⁶⁸

6.6. Vahiy

"Gizli konuşmak, emretmek, ilham etmek, fısıldamak" anlamlarına gelen vahiy, istilahî olarak ise, "Allah'ın, genel olarak varlıklara hareket tarzlarını bildirmesi, özel olarak ta insanlara ulaştırmak istediği İlahî emir, yasak ve haberlerin tümünü vasıtalı veya vasıtasız bir tarzda gizli ve süratli bir yolla peygamberlerine iletmesi" olarak tarif edilmiştir.¹⁶⁹

"De ki: Ben sadece vahiy ile sizi ikaz ediyorum. Fakat sağır olanlar ikaz edildikleri zaman bu çağrıyı duymaz(lar)."¹⁷⁰

Kur'ân, Hz. Peygamber'e kafirlere hitaben şöyle demesini em-

¹⁶³ er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 513.

¹⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, III, 388.

¹⁶⁵ es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, II, 433

¹⁶⁶ el-İsfahanî, *el-Müfredât*, s,244; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, V,321

¹⁶⁷ Mûminun, 23/45-46; bkz. En'am, 6/ 81; Hud, 11/ 96.

¹⁶⁸ et-Tâberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVIII, 24 İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an*, II, 245; er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVI, 428;

¹⁶⁹ Zeki Duman, *Vahiy Gerçeği*, Fecir Yayınları, Ankara, 1997, s.19-35; ez-Zerkânî, *Menâbil*, I, 63

¹⁷⁰ Enbiya, 21/ 45

retmektedir: “Ben ancak vahy ile başınıza gelecek tehlikeleri haber veriyorum” yani, Rabbimin sözü olan Kur’ân’la bildiriyorum. Binâenaleyh, bunu benim tarafımdan zannetmeyin, zira kendiliğimden her hangi bir şey getirmeye imkânım yoktur. Aksine onu size gönderen, onunla (Kur’ân) sizi uyarmamı emreden Allah’tır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi ayette geçen “vahiy” lafzı Allah’ın vahy ile gönderdiği “Kur’ân ve onun ayetleri” anlamındadır.¹⁷¹

6.7. Necm

Bu kelime hakkında çeşitli izahlar getirilmiştir. Bilindiği üzere Necm yıldız demektir. Bilinen bu manasının yanında onun Süreyya yani Ülker yıldızı, parça parça inen Kur’ân ayeti,¹⁷² bitip yükselen nebatat¹⁷³ anlamlarına geldiği veya miraca çıkıp inen Hz.Peygamber’i gösterdiğini kabul edenler vardır.¹⁷⁴ Kur’ân ayeti Hz. Peygamber’e takriben 23 sene içerisinde parça parça indirilmiş ve her defasında nazil olan miktara bir necm ismi verilmiştir.¹⁷⁵

"Battığı zaman yıldız and olsun ki; sahibiniz sapmadı, batıla da inanmadı. O kendi hevasından söylemez."¹⁷⁶ Ayette geçen en-necm (yıldız) lafzı, bir görüşe göre Kur’ân ayeti anlamında kullanılmıştır.¹⁷⁷

Sonuç

Buraya kadar ayet lafzının lügat ve ıstılâhi anlamları ile bu kelimenin müteradifi olan diğer kavramları ve Kur’ân’ın ayet lafzına kazandırmış olduğu değişik manaları inceledik.

Âyet lafzı, İslam’dan önce de kullanılan ve kendisine “işaret, alamet, eser” gibi anlamlar yüklenilmiş “Arapça kökenli” basit bir kelime görünümünde iken, Kur’an bu kelimeyi bulunduğu bu konumdan alarak onu "Kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın varlık ve birliğine delalet eden, “kuvvetli delil ve hüccet” mevkiine çıkarmıştır. Ayrıca ayet kav-

¹⁷¹ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XVI, 32; er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, XVI, 150; el-Beydâvî, *Envâr*, IV, 41

¹⁷² Necm, 53/1; Vakıa, 56/75.

¹⁷³ Rahman, 55/ 6; bkz. İbn el-Cevzî, *Nüzbetü'l-Ayûnu ve'n-Nezâr*, s.580.

¹⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 4569, Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, 30

¹⁷⁵ el-İsfehâni, *el-Müfredât*, s.503

¹⁷⁶ Necm, 53/ 1-3

¹⁷⁷ ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, IV, 30; er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, XX, 480.

ramına, insanların bir benzerini yaratmaktan aciz kaldıkları “mucize”, muhatapların intibaha gelip uyanmalarına vesile olan “ders, ibret ve hayrette bırakan iş” gibi manalar kazandırmıştır. Bu anlamların yanında “kıyamet alametleri, azap, ahkâm, şeriat ve kevnî varlıklar” da Kur’ân’da âyet olarak ifade edilmişlerdir. Ayrıca “besâir, beyinat, bürhan, vahiy, necm ve sultan” gibi kavramların da Kur’ân’da bazen âyet manasını ifade için kullanılmışlardır.

Kur'an, nazil olduğu ortamda konuşulan kelime ve kavramlardan yola çıkarak onlara -kök anlamlarının sınırları içinde kalmak şartıyla- çok zengin bir mana kazandırmıştır. Cansız ve ruhsuz bir unsurun bir bünyeye dahil olmasıyla birden canlanarak vücuttaki diğer hücre, doku ve sistemlerle münasebet peyda etmesi gibi, bir kelime de Kur'an bünyesinde yer almadan önce adeta ruhsuz ve camid iken, Kur'an'ın üslubunda yer alınca birden canlanarak yeni bir hayata mazhar olmaktadır. Ayet kavramı da Kur'an'da yer almadan önce basit bir anlam ifade ederken, Kur'an ayete, bulunduğu konum itibari ile -siyak sibak içerisinde- değişik manalar yükleyerek diğer birçok kelime ve kavramla münasebattar yapmış ve ona anlam zenginliği kazandırmıştır.

Kaynaklar

- Abdülbaki, Muhammed Fuâd, el-Mu'cemu'l-Müfehres li- Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, III. bsk. Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.
- Alusî, es-Seyyid Mahmud, *Rubu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebîl-Mesânî*, Daru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut ts.
- Asım Efendi, el-Okyanusu'l-Basit fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhîd, Takvimhane-i Amire, İstanbul, 1272.
- Ateş, Ahmet, İA. “Âyet” md. MEBasımevi, İstanbul, 1963.
- Bakillânî, Ebu Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *İ'câzu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Sakar, Daru'l-Maarife, Kahire, 1963,
- Behiy, Muhammed, *İnanç ve Amelde Kur'âni Kavramlar*, trc. Ali Turgut, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1995.
- Beydâvî, Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Nşr. Müessesetü'ş-Şa'bân, Beyrut, ts,

- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *es-Sâhibu'l-Bubârî*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1992.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, V. bsk, Ankara, 1985.
- Cevherî, İsmâil b.Hammâd, es-Sihâh Tacu'l-Lugâti ve Sihâhü'l-Ârabiyye, thk. Ahmed Abdü'l-Gafûr Attar Darü'l-Kütübi'l-Arab, Mısır, 1377.
- Cevziyye, İbn Kayyım Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebu Bekr, *İlamu'l-Muvakkîm*, Mektebetü'l Külliyyati'l-İlahiyye, 1967, Kahire.
- Döğen, Şaban, *Kur'an'dan Kainata*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, ts.
- Duman, Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecir Yayınları, Ankara, 1997
- Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Tâberî, Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an, Mustafa el-Babi'l-Halebi ve evlatları, Mısır 1954, XVIII, 155;
- Ebü Hayyan, el-Endülüsî, *el-Babru'l-Muhit*, Nasru'l-Hadis Matbaası, Riyâd, ts.
- Ebüsuûd, Muhammed b. Muhammed el-İmadi, *İrşâdu Aklî's-Selim ila Mezaya'l Kur'ânî'l-Kerîm*, nşr. Daru'l-Mushaf, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Abdurrahman Muhammed, Kahire, ts.
- Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakup, el-Kamusu'l-Muhit, nşr. Mustafa Babi'l-Halebi ve evlatları, Mısır, ts.
- İsfehanî, Râğıb, el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an, thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Kahire Edebiyat Fakültesi, Mısır, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l- Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lİsânu'l-Arab, Daru Sadır, Beyrut, 1968.
- İbn el-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman, Nüzhetu'l- A'yûnu'n Nevâzır fi ilmi'l-Vucûhi ve'n-Nezâir, thk. Muhammed Abdülkerim, Kâzım er- Râzî, II..bsk, Beyrut, 1985
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şîr ve's-Şu'âra*, Dâ'ru'l-Kütübi'l-İlmiyye., Beyrut, ts.
- İbn Rebiati'l-Amiri, *Şerhu Divan-i Lebid*, thk. İhsan Abbas, Kuveyt, 1962.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, AÜİFY. Ankara, 1975.
- Jeffrey, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Quran*, Gaekwad's Oriental Series. Cairo, 1937.
- Kıfî, Cemaluddin Ebu'l-Hasan Ali b Yusuf, *İnbâbu'r-Ruwât*, thk. Muham-

- med Ebu'l-Fadl İbrahim. Daru'l-Fikr el-Arabiyye, ts.
- Köksal, Asım, *İslâm Taribi Medine Devri*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Mehmet Vehbi, *Abkâm-ı Kur'âniyye*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1971.
- Mukatil b.Süleyman, el-Vücûh ve'n- Nezâir, hzr. Ali Özek, İmi Neşriyat İç ve Dış Ticaret Anonim Şirketi, İstanbul, 1993.
- Müslim b. Haccac el-Kuşerî, *Sâhibu'l-Müslim*, İhyau't- Turasi'l-Arap, Beyrut, ts.
- Nesâi Ebu Abdurrahman, Ahmed, *Sünenü'n-Nesâi*, şrh. Cemaluddin Suyutî, Mektebetü'l-Mısıryye, Kahire, ts.
- Nursî, Bediüzzaman Said, *Şualar*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1960.
- Nutku, Mustafa – İslamoğlu, Yusuf, *İnsan Vücudu*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979.
- Öner, Necati, *Klâsik Mantık*, Ank, Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, IV. Bsk. Ankara, 1982.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Fecr Yayınları, Ankara, 1994.
- Özyazıcı, Alparslan, *Hücreden İnsana*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1979.
- Rafi, Mustafa Sadık, *İ'câzu'l-Kurân ve Belağatü'n-Nübüvve*, el- Mektebetü't-Ticariyyetu'l-Kübâ, VIII. bsk. Mısır, 1969.
- Râzî, Fahrüddin *et-Tefsirru'l-Kebîr*, Trc: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci. Sadık Kılıç, C.Sadık Doğru, Akçağ Basım Yayın, Ankara, 1988.
- Sezgin, Fuat, *Taribu't-Turâsî'l-Ârabî*, Câmiâtü Muhammed İbn Suud İslâmî, Riyad, 1403/ 1983,
- Suyutî, Celalettin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulumi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1967.
- Tabbara, Afif Abdulfettah, Maâ'l Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul, ts,
- Taftazânî, Saduddin Mesud b. Ömer, *Şerbu'l-Akâid ve Haşiyetu Kestelli*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts,
- Tahânevî, Muhammed A'la b. Ali, Keşşâfu İstilahâtî'l-Fünûn, Mektebetü'l-Hiyam, Tahran, 1947.
- Taşkın, Tuna, *Güneş Sistemi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1985.
- Tirmizî, Ebu İsa M. b. İsa b. Sevre, *es-Sünenü't-Tirmizî*, thk. İbrahim Utve, el-

Mektebetü'l-İslâmiyye, Mısır, ts.

Ulutürk, Veli, *Kur'ân'da Yaratma Kavramı*, Bayrak Yayın Matbaası, İstanbul, 1987.

Ulutürk, Veli, *Kur'ân'da Kelimetullahın Manaları*, Yeni Ümit Dergisi, Sayı: 28, İzmir, 1994.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.

Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1989.

Zebidî, Muhîbüddin Ebu'l-Feyz, es-Seyyid Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs Min Cevabiri'l-Kamus*, Dâru Sadır, Beyrut, 1966.

Zemâhşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakaikî't-Tenzîl ve Uyuni'l-Akâvil fi Vücûbi't-Tevîl*, Darül-Maarife, Beyrut, ts.

Zerkânî, M. Abdülazîm, *Menabilu'l-İrfân fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-Kütûbi'l-Arabiyye, Mısır, ts.